

Gönderim Tarihi: 06.06.2022
Kabul Tarihi: 17.06.2022
Yayımlanma Tarihi: 26.06.2022

Eşler Arası Problemlerde Hz. Peygamber'in Sahâbeye Rehberliği

Nejla HACIOĞLU

Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü
Hadis Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., University of Kırıkkale Faculty of Islamic Sciences
Department of Hadith.
Kırıkkale, Turkey
nejlahacioglu@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0267-045X>

Bedirhan DEMİRCİ

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi
University of Kırıkkale Faculty of Islamic Sciences
Graduate Student
Kırıkkale, Turkey
eibedirhan@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6226-339X>

ORCID orcid.org/0000-0002-7368-6387

Atıf/Cite as: Hacıoğlu, Nejla-Demirci, Bedirhan. "Eşler Arası Problemlerde Hz. Peygamber'in Sahâbeye Rehberliği" Kalemname, 7/13 (Haziran 2022), 106-124.

Öz:

Hz. Peygamber birçok konuda olduğu gibi eşler arası yaşanan problemlerde de müminlere rehber, hakem ve arabulucu olmuştur. Sahâbe döneminde eşler arasında yaşanan bazı problemler farklı yollar ve sebeplerle Hz. Peygamber'e ulaşmıştır. Bu dönemde eşler arasında yaşanan problemler, başta boşanma ile ilgili hususlar, bazı Câhiliye alışkanlıklarından (zihâr, ilâ) kaynaklanan meseleler ve şiddetle ilgili olanlar olmak üzere, cimrilik, eşe vakit ayırmama, eşi yetersiz görme, huyların beğenilmemesi gibi çeşitli hususlar olmuştur. Allah Rasûlü'nün bu konudaki rehberliğine ait örnekler hadis kaynaklarında genişçe yer bulmuştur. Hz. Peygamber'in eşler arasında yaşanan çeşitli problemlerin çözümüne dair sergilediği tutum ve davranışlar her dönem ve toplumda yaşayan insanlar için son derece önemli bir örneklik teşkil etmektedir. Peygamberimizin bu husustaki rehberliğinden yola çıkarak nitelikli ilkeleri tespit etmek araştırmamızın temel hedefleri arasındadır. Bu ilkelerin bilinmesi ve hayata geçirilmesi boşanma ve aile içi şiddetin yaygınlaştığı günümüz toplumlarında ailenin korunması ve huzur ortamının temini noktasında mühim bir rol oynayacaktır.

Çalışmada eşler arası problemleri konu edinen rivayetler ele alınmış, çözüm sağlayıcı ilkelerin

tespitine yönelik deęerlendirmelere yer verilmiřtir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, eř, sahab e, problem, rehberlik

PROPHET MUHAMMAD’S GUIDANCE TO THE COMPANIONS IN PROBLEM BETWEEN SPOUSES

Abstract:

Along with different and challenging issues Prophet Muhammad was also a guide, arbitrator and mediator for the believers in the problems experienced between spouses. Some problems between spouses among the Companions had been reaching the Prophet through different ways and for different reasons. In this period, the problems between spouses were mostly based on divorce matters, matters originating from Jahiliyyah habits or practices (e.g. zihar, il a) and matters related to violence. After these issues there came problems like stinginess, not spending time with the spouse, seeing the spouse as inadequate and disliking the temperament of the spouse. The examples of the guidance of the Messenger of Allah on this issue have found wide coverage in hadith sources. The attitudes and behaviors of the Prophet regarding the solution of various problems experienced between spouses constitute an extremely important example for people living in every period and society. Identifying principles from the guidance of our Prophet in this regard is among the main objectives of this research. Knowing and implementing these principles will play an important role in protecting the family and providing a peaceful environment in today's societies where divorce and domestic violence are widespread.

In this study, the narrations about the problems between spouses are discussed, and evaluations for the determination of solution-providing principles are introduced.

Keywords: Hadith, Prophet Muhammad, spouse, companions, problem, guidance.

GİRİŐ

İnsanın yaratılması,¹ yery z ne g nderilmesi² ve imtihan edilmesi Kur’ân’ın beyan ettiği üzere aynı  z n erkek ile kadın şeklinde iki ayrı cinsinden³oluŐan insanlık ailesiyle gerçekleşmiştir. Özel anlamda kadın ve erkekten teşekkül eden ailenin yapısı ise zamana, mekâna, sosyal yapıya, kültürel ve ekonomik duruma en önemlisi de inanç/dinî kabule göre farklılık arz edebilmektedir. Her dinin mensubu kendi inancı doğrultusunda, gelenekselleşen ve örf hâline gelen âdetleriyle birlikte bu aileyi meydana getirmekte ve şekillendirmektedir.

Kur’ân’da genel itibarıyla hüküm koyucu ve hakem olarak Allah’ın bildirilmesi,⁴ çıkan

¹ Hicr, 15/26; Secde, 32/7; S ff t 37/11; İns n, 76/1, 2.

² Bakara, 2/36; İbn Kesîr, Eb ’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsm il b. Őih bidd n  mer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busr vied-DımaŐki eŐ-Ő f i ( . 774/1373), *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1983), 1/141-144.

³ Nisâ, 4/1; Nahl, 16/72; Hucur t, 49/13; Necm, 53/45; Mukâtil b. Süleyman, Eb ’l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî ( . 150/767), *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân (et-Tefsîru’l-Kebîr)*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, (Beirut: Müessesetü Târihi’l-Arabi, 1423/2002), 1/355.

⁴ En’ m, 6/114; Kehf, 18/26; Zümer, 39/46.

anlaşmazlıklarda hakem olarak Allah Rasûlü'nün hüküm verici kabul edilmesi⁵ ve eşler arasında yaşanan problemlerde çözüm sağlayıcı olması için üçüncü kişilerin hakem olarak tayin edilmesi⁶ net bir şekilde ifade edilmiştir.

Sahâbîlerin Hz. Peygamber ile ilişkileri birçok boyutta gelişmiş; bireysel ilişkilerden toplumsal ilişkilere, inançtan gazvelere, çocukluktan yetişkinliğe ve yaşlılığa, evlilikten boşanmalara ve eşler arası ilişkilere kadar geniş bir yelpazede gerçekleşmiştir. Sahâbe döneminde eşler arasında çeşitli sebeplerden dolayı yaşanan birtakım problemler Allah Rasûlü'ne intikal etmiştir. Hz. Peygamber bu problemlere çeşitli çözüm önerileri sunarak rehberlik etmiş, arabulucu ve hakem rolü üstlenmiştir.

Çalışmada başta *Kütüb-i Sitte* ve *el-Müsned* olmak üzere çeşitli kaynaklarda eşler arası problemlere dair yer alan rivayetler derlenmeye çalışılarak bu rivayetlerin muhtevassından hareketle değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak hadis rivayetlerini değerlendirirken rivayetlerin doğru anlaşılmasının en temel ilke ve prensiplerinden birisi olan bir rivayetin tüm tariklerini ve konu ile ilgili diğer rivayetleri bir araya getirerek bütünlük içerisinde değerlendirme ilkesine riayet edilememiştir. Konu ile ilgili çok sayıda rivayet bulunması bu ilkenin gerçekleştirilmesine mâni olan bir husus olmuştur. Ancak kullanılan rivayetlerin sıhhat değerlendirmelerine hadis âlimlerinin görüşleri çerçevesinde işaret edilmiş; bu anlamda rivayetlerin büyük çoğunluğunun “sahîh”, bir kısmının “hasen” olarak nitelendirildiği, “zayıf” olduğu üzerinde ittifak edilen bir rivayetin yer almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca rivayetlerin çoğunluğunun ahkâma dair bir mahiyet taşıması sebebiyle fakih ve müçtehitlerin hükümlerine delil olarak kullandıkları rivayetlerden olması rivayetlerin bilinirliğini artırmış, bu husus dikkat çektiğimiz eksikliği kısmen de olsa izale edebilecek bir durum oluşturmuştur.

1. HZ. PEYGAMBER'İN EŞLER ARASI PROBLEMLERDE SAHÂBEYE REHBERLİĞİ

İslâm'ın sevgi, huzur ve erdem üzerine devam etmesini ön gördüğü ailenin birlikteliğinin sürdürülmesi hususunda özel bir çabayı daimî kılması, Hz. Peygamber tarafından güzel bir örneklikle ortaya konulmuştur. Allah Rasûlü, sahâbîlerin aile ve eşler arasında yaşadığı problemlere rehberlik yapmış, bu problemlerin birçoğunda çözüm sağlamak adına arabulucu, rehber ve hakem olmuştur. Hz. Peygamber, kendi ailesinde eşleri ile arasında çıkan problemlere çözüm yolları geliştirdiği gibi⁷ sahâbîlerin eşleriyle aralarında çıkan meselelerde de yaşanan olayın durumuna göre yönlendirme ve tavsiyelerde bulunmuştur. Eşlerini yaşadıkları çeşitli problemlerden dolayı şikâyet eden sahâbîlerin sayısı noktasında bir belirlilik olmasa da bu sayının çok olduğu bilinmektedir. Bu şikâyetlerin genellikle Hz. Peygamber'in eşlerine geldiği ve onların da bu problemleri Allah Rasûlü'ne bildirdikleri, sonrasında çözüm için adımlar atıldığı ve Rasûl-i Ekrem'in birçok konuda hakem olduğu

⁵ Nisâ, 4/65; Âyetin nüzül sebebi için bk. Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbüri Müslim b. el-Haccâc, *Sahihu Müslim*, (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), “Fezâ'il”, 129; Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî (ö. 606/1210), *Mefâtihu'l-Gayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/1999), (3. Baskı), 10/127.

⁶ Nisâ, 4/35; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 10/73; İbnü'l-Cevzî, İbû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzak el-Mehdi, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1422/2001), 1/403.

⁷ Mevlânâ Şibli Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed (Siretü'n-Nebi 1-2)*, çev. Yusuf Karaca, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019), (6. Baskı), 337-345, 659-684; Acarlıoğlu, Ahmet, “Bir Eş Olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Karşılaştığı Problemler ve Çözüm Yolları”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal*, 25/2 (December 2021): 759-771; Akpınar, Ali, “Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur'ânî Yöntem (Nisâ Suresi 34. Ayeti Bağlamında)”, *İlahiyat Akademisi*, 11 (Temmuz 2020), 13-14.

rivayetlerde zikredilmektedir. Rivayetlere yansıdığı şekliyle bu problemleri şu şekilde sınıflandırmak mümkün görünmektedir: Farklı sebeplerden kaynaklanan geçimsizlik hâlleri, boşanma, şiddet, iftira/şüphe, ekonomi/geçim, huyların beğenilmemesi, çocukların velayeti gibi çeşitli meseleler.⁸

1.1. Geçimsizlik Hâlleri

Bu başlık altında Hz. Fâtıma ile Hz. Ali, Hind ile Ebû Süfyan ve Lakî b. Sabire ve eşi arasında farklı sebeplerle çıkan anlaşmazlıklara dair rivayetlere yer verilecektir.

a. Hz. Fâtıma ile Hz. Ali arasında aile içi bir anlaşmazlık yaşanmış, Hz. Ali, o anlık kızgınlıkla evden çıkıp mescide gitmiştir. Hz. Fâtıma ise evde tek başına kalmıştır. Hz. Peygamber, kızı Fâtıma'nın yanına geldiğinde onun evde tek olduğunu görür ve sebebini öğrenmeye çalışır. Konu ile ilgili rivayette zikredildiğine göre Hz. Peygamber Hz. Fâtıma'ya Hz. Ali'nin nerede olduğunu sorar, Fâtıma, 'Bir konuda aramızda anlaşmazlık yaşadık; birbirimize kızdık (Ali de) çıktı gitti! (Öyle ki) öğlen (uykusunda) yanımda bile uyumadı!' şeklinde cevap verir. Hz. Peygamber Ali'nin mescitte olduğunu öğrenince onun yanına gider; onu elbisesi açılmış, üstü başı toz toprak olmuş hâlde bulur. Allah Rasûlü, bir taraftan onun üzerindeki toz toprağı temizlerken bir yandan da '*Hadi kalk ayaklan Ebû Türâb! Kalk ayaklan Ebû Türâb (kalkma vakti geldi kalkma vakti, ey toprakla tozlanmış Ali)*' buyurur.⁹

Bu olay karşısında Hz. Peygamber'in ne kızına ne de damadı Hz. Ali'ye kızdığı, onları sorgulamadığı, durumu anlamak adına gayret gösterdiği, meseleye sükûnetle yaklaştığı anlaşılmaktadır. Allah Rasûlü'nün bu probleme yaklaşım tarzı kalplerin yumuşamasını sağlamış,¹⁰ kızına ve damadına hitap şekli onların kızgınlıklarının geçmesine ve ortamın sakinleşmesine katkı sunmuştur.¹¹ O, kızı ve damadı arasında bir ayırım yapmamış, birisini diğerine tercih edip taraf olmamış ve olaya vakarla yaklaşarak bir çözüm bulmaya çalışmıştır.¹² Bunun yanında Hz. Fâtıma'ya eşine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca Hz. Ali, Rasûl-i Ekrem'in eşiyle arasında arabulucu olmasından sonra eşi Hz. Fâtıma'yı bir daha asla üzmeceğini belirtmiştir.¹³

Hz. Fâtıma ve Hz. Ali ile ilgili başka bir rivayette Hz. Fâtıma'nın değirmen taşı kullanmasından dolayı elinden rahatsız olması sebebiyle şikâyetinde bulunduğu, Hz. Peygamber iki eş arasında sorumluluk alanlarını belirleyici beyanlarda bulunarak çıkan problemi çözüme kavuşturduğu

⁸ Şikâyetlerin sayısı hususunda bk. Ebû Dâvûd, "Nikâh", 41-42; Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nisâbüri (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990), 2/205; Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr b. Hemâm b. Nâfi'el-Himyerî (ö. 211/826-27), *el-Musanef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, (Beyrut-Hindistan: el-Meclisü'l-İlmi, 1403/1982), 9/442.

⁹ Buhârî, "Salât", 58 (Had. No: 441). Hadis mütefekun aleyhtir. Müşâbih rivayetler için bk. Buhârî, "Fezâ'ilü'Ashâbi'n-Nebî", 9; "Edeb", 113; "İsti'zân", 40; Müslim, "Fezâ'ilü's-Sahâbe", 38.

¹⁰ Uçar, İlyas, "Sevgi Dilinin Üretimi: Hz. Peygamber Zamanında Medine'de Kadın ve Aile", *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Aile*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021, s. 99.

¹¹ İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahihî'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959), 1/536.

¹² Candan, Abdurrahman, "Aile İçi Problemlerin Giderilmesinde Hz. Peygamber'in Önerdiği Arabuluculuk Yöntemi", *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Aile*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021, 806.

¹³ İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, 8/268.

nakledilmektedir.¹⁴Hz. Peygamber'in kendi kızı dahi olsa tarafgirlikten uzak, eşleri sorgulamadan ve ortamın yumuşatılmasını sağlayacak bir tavır içerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

b. Hind bint Utbe, eşi Ebû Süfyân'ın cimri olduğunu dolayısıyla kendisinin ve çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılamada eksik kaldığını belirterek Hz. Peygamber'e şikâyetinde bulunmuş ve ona eşi Ebû Süfyân'nın haberi olmadan malından alıp kendisi ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için harcama yapıp yapamayacağını sormuştur. Hz. Peygamber'in Hind'e verdiği cevap şöyle nakledilmiştir: *"Sen de çocukların da, eşinin malından kendinize yetecek kadarını güzel bir şekilde (aşırıya kaçmadan ma'rûf ölçüde) alabilirsiniz."*¹⁵

Mekke'nin fethi sırasında önce Ebû Süfyân sonra da eşi Hind Müslüman olmuştur. Allah Rasûlü'ne bazı kadınların biat edeceği esnada Hind bint Utbe de aralarında yer almış ve bu biat sırasında yukarıda bahsi geçen durumdan şikâyetini Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Bu şikâyet sırasında eşi Ebû Süfyân'ın da orada olduğu ve daha önce kendisinden habersiz bir şekilde aldığı şeyler hususunda hakkını helâl ettiği belirtmiştir.¹⁶

Bu olayda Hz. Peygamber eşin ve çocukların hakkı olan nafakanın temini ve bunun idame ettirilmesini sağlayacak şekilde yol göstermiş, haklı olanın hakkını almasına hükmederek¹⁷ adaletin gerçekleşmesini ve aynı zamanda ma'rûfu emrederek ölçüde dengenin sağlanmasına da işaret etmiştir. Bunun yanında soru soran kişilerin Müslümanlıktan önceki tutumlarını sorun etmeden çözüm odaklı bir tavır sergilemiştir.

Hz. Peygamber evlilik akdinin hukukî sonuçlarından olan nafaka yükümlülüğünün yerine getirilmesine işaret etmiş¹⁸ve bir hakkın adilane bir şekilde teslimine aracı olmuştur.

c. Lakît b. Sabire, eşinin dilinin fenalığından, her kötülüğü dile getirmesinden yakınarak durumu Hz. Peygamber'e arz eder. Allah Rasûlü ona *'Öyleyse onu boşla!'* buyurur. Lakît *'Aramızda bir muhabbet ve hukuk var, ayrıca ondan çocuğum da var.'* der. Bunun üzerine Hz. Peygamber, buyurur: *'Onda bir hayır/ümit bulursan -onunla kal, evliliğini- sürdürmeye devam et, eşine kölene vururcasına vurma -onu dövme-!'*¹⁹

Allah Rasûlü'nün eşin iyi huylu/karakterli olmaması hâlinde kötü sonuçların önüne geçmek ve geçimsizliği en aza indirmek için; boşanmanın mağduriyet yaşanmaması hâlinde yapılmasına işaret etmesi, evliliğin sürdürülmesine yönelik tavsiyelerde bulunması, çocukların değerinin önemine binaen sabırlı davranılmasını ve eşe karşı şiddete başvurulmamasını buyurması eşler arasındaki ilişkilerin geçim merkezli olması gerektiğine dair ilkeleri ortaya koymaktadır.

¹⁴ Müslim, "Zikir", 80.

¹⁵ Buhârî, "Büyü", 95 (Had. No: 2211). Hadis müttefekun aleyhtir. Müşâbih rivayetler için bk. Buhârî, "Vesâyâ", 22; "Tefsîr", (Nisâ) 2; Müslim, "Akziye", 7-9.

¹⁶ M. Yaşar Kandemir, "Hind bint Utbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/64-65.

¹⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 9/296-297.

¹⁸ Buhârî, "Nafakât", 1, 9; Müslim, "Zekât", 38, "Akziye", 7; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40-41; Tirmizî, "Tefsîr", 9. Nafaka hususunda ayrıntılı bilgi için bk. Celal Erbay, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282-283.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/211 (Had. No: 17846). Bu hadise Tirmizî 'hasen sahîh', Hâkim 'sahîh' demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. Ebû Dâvûd, "Tahâret", 142; Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 2/123; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 1/26.

1.2. Boşanma

Bu başlık altında Havle bint Sa‘lebe ile Evs b. Sâmit arasında yaşanan zihâr/boşanma, Hz. Peygamber’in iki eş arasında liân yaptırması, hayızlıyken eşin boşanması ve boşanma konulu benzer birkaç rivayetin örnekleri sunulmuştur.

a. Evs b. Sâmit, eşi Havle bint Sa‘lebe’ye Câhiliye âdetleri boşanma türlerinden olan zihâr yapmış ve bu durum Havle tarafından Allah Rasûlü’nün hakemliğine götürülmüştür. Havle, Hz. Peygamber’e gelerek eşinin yaşlandığını, geçimsiz bir karaktere büründüğünü ve dengesini yitirmeye doğru gittiğini ima ederek şikâyet etse de Havle Câhiliye Dönemi’nde olan bu boşama türünün İslâm’da geçerli olabileceği düşüncesiyle, eşiyile bir arada bulunamayacağını düşünmektedir.²⁰ Hz. Peygamber, Havle’ye eşinin yaşlı ve aynı zamanda yakını olduğunu belirterek yanında kalması gerektiğini belirtir. Havle’nin ise Hz. Peygamber’den bu hususta bir hüküm veyahut kesin bir görüş belirtmesini beklediği anlaşılmaktadır.²¹ Bu tartışmanın devam ettiği esnada “*Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir.*”²² diye başlayan âyetle daha sonraki üç âyette Havle’nin beklediği sonuç açıklanmakta ve eşlerine zihâr yapan erkeklerin bu yaptıklarından pişman olup tekrar eşlerine dönmek istedikleri takdirde ya bir köle âzat etmeleri veya art arda iki ay oruç tutmaları yahut altmış fakiri doyurmaları emredilmektedir.²³ Bunun üzerine Allah Rasûlü, Evs b. Sâmit’in zihâr yaptığı için kefâret vermesi gerektiğini belirtir. Havle, belirtilen kefâret bedellerinin hiçbirine eşinin güç yetiremeyeceğini belirtir. Bunun üzerine Allah Rasûlü’nün emriyle bir miktar hurma getirilir. Havle kendisi de bir miktar hurma verebileceğini belirtir. Hz. Peygamber, ‘*İyi yaparsın! Git o hurmayı onun adına almış yoksula yedir ve amcanın oğluna (eşine geri) dön!*’ buyurur.²⁴

Allah tarafından Hz. Peygamber’e vahiy yoluyla probleminin çözüm sağlanan Havle ile birlikte Câhilî bir boşama türü olan zihâr uygulaması bir kadının mücadelesi sonrası son bulmuştur.²⁵

Bu olay üzerine Mücâdile sûresinin indirilmesi ve Allah’ın hakkını savunan kadın kulunu desteklemesi dinin kadına biçtiği değer açısından önem taşır. Kur’ân’da geçen başka kadın profillerinde de bu durumun örneklerini görmek mümkündür.²⁶

Hz. Peygamber bu olayda evlilik bağını sonlandırmada acele edilmemesi, aile birliğinin devam

²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, 8/114-115.

²¹ Kaynaklarda geçen bazı rivayetlerde Havle’nin eşi Evs’in pişman olduğu, utandığı için eşini Allah Rasûlü’ne gönderdiği de belirtilmektedir. Havle’nin durumu anlatmasından sonra Evs’i dinler ve kendisine haber verinceye kadar eşinden ayrı kalmasını ister. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Havle bint Sa‘lebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/539.

²² Mücâdile, 58/1: “قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ”

²³ Mücâdile, 58/1-4.

²⁴ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 16-17 (Had. No: 2214). Bu hadise; Şuayb el-Arnâût ‘sahih’ ve ravileri ‘sika’, Elbâni ‘hasen’; Ahmed b. Hanbel ‘isnadı zayıf’ demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. İbn Mâce, “Mukaddime”, 13; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (ö. 303/915), *Sünenü Nesâî*, (Arabistan: Dâru’s-Selâm, 2000), Talâk, 33; İbn Mâce, Talâk, 25; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/410-411; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066), *es-Sünenü’l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1424/2003), 7/644; İbn Balabân, Ebû’l-Hasen Emir Alâüddîn b. Balabân, *el-İhsân fî Takrîbi Sahîh-i İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnâût, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1408/1988), 10/107.

²⁵ “İçiniden kadınlarına zihâr yapanlar bilsinler ki o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır...” Mücâdile, 58/2; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066), *es-Sünenü’l-Kübrâ*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, (yy. Dâru Hicr, 1432/2011), 15/393.

²⁶ Bk. Nurdane Güler, “Hz. Meryem ve Kadının Gücü”, *Kırıkkale Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD) [Kalemname]*, 2016, Cilt: I, Sayı: 1/25-34.

etmesi yönünde bir tavır sergilemiş, ancak son sözü vahyin desteğiyle söylemiştir.

b. Eşine zina isnat eden bir adamın²⁷ şikâyeti ile ilgili olay İbn Ömer tarafından şöyle anlatılmaktadır: Allah Rasûlü'nün lânetleşen karı ile kocaya “*Hesabınız Allah’a aittir. İkinizden biri yalancıdır (erkeğe hitap ederek) mülâaneden sonra kadın üzerinde alâkan ve kocalık hakkın kalmaz!*” buyurur. Bunun üzerine adam, ‘Ey Allah Rasûlü! Benim mehir olarak verdiğim malım ne olacak?’ diye sorar. Hz. Peygamber, ‘*O mal artık sana ait değildir! Çünkü sen kadına zina isnadında doğru sözlü olsan bile, sen o malı kadının ırzını kendine helâl kılmak mukabilinde vermiştin ve o senin eşin olmuştu. Eğer sen zina isnadında yalancı isen mehir malını istemek sana daha uzaktır.*’ buyurur.²⁸

Bu rivayette, ortada yalan bir sözün olduğunu belirten ve liân sonucu boşamanın gerçekleşmesi gerektiğini belirten Allah Rasûlü; adamın mehir olarak verdiği malın geri verilmesini kabul etmeyerek adaletin tesisi için çaba göstermiş, eşler arasında hakem olmuş ve problemi, liândan dolayı gerçekleştirilmesi gereken yükümlülükleri hatırlatarak bir karara bağlamıştır.

İslâm, eşler arasında birlikteliğin devam etme imkânı kalmadığı zamanlarda boşanmanın gerçekleşmesini tesis etmesi; evliliğin sonlandırılmasında kadın veya erkeğin irade beyanının -hukukî kurallar çerçevesinde- esas alınması, taraflardan birinin öne çıkarılması yerine her iki tarafa da adaletle yaklaşılması ve hakların çiğnenmemesi, boşanma sonrası mağduriyet yaşanmaması için hakların korunması adına uygulamalar ortaya koymuştur.

c. İbn Ömer eşini hayızlıyken boşamış ve durum babası tarafından Allah Rasûlü’ne iletilmiştir. Rivayette İbn Ömer’in eşini boşama sebebi zikredilmemiş, boşama sonrası yaşananlar rivayetlere yansımıştır. Durum Allah Rasûlü’ne ulaştırıldığında, ‘*(Oğluna) söyle de eşine dönsün. Temizleninceye kadar da eşini yanında tutsun. Sonra eşi bir hayız ve bir temizlik dönemi daha geçirinceye kadar yanında tutmaya devam etsin. Bundan sonra da eşini ister yanında tutsun isterse boşasın. Bu bekleme süresi (iddet), Allah’ın kadınların boşanması hususundaki emridir.*’ buyurur.²⁹ Bunun üzerine Abdullah b. Ömer’in eşine döndüğü ve bu boşamayı bir talâk saydığı rivayetlerde belirtilmiştir.³⁰

Erkeğin karısını cinsel ilişkinin bulunmadığı temizlik döneminde boşaması Kur’an ve Sünnet’e uygun sayılarak sünnî talâk, hayızlı, nifaslı iken veya cinsel ilişkide bulunduğu temizlik döneminde boşaması bid’î talâk olarak isimlendirilmiştir.³¹

Eşini hayızlı hâldeyken boşayan İbn Ömer’in, Hz. Peygamber’in emirleri doğrultusunda eşine dönmesi dağılmak üzere olan bir evliliğin kurtarılması ve boşanmaya sosyal ve hukukî bir düzenlemeye gidilme adımı olarak görülmesi mümkündür. Kadının mağdur edilmemesi ve eşler arasında yaşanacak problemlerde akla ilk gelen şeyin boşanma olmaması bu örnekle pekiştirilmiştir.

Hayızlıyken boşama, boşanma şartlarının ihlal edildiği bir durumdur ve Hz. Peygamber’in

²⁷ Karısına zina isnat eden kişinin Uveymir el-Aclânî olduğu ifade edilmiş ancak bazı kaynaklarda bu kişinin Hilâl b. Ümeyye olduğu belirtilmiştir. Bk. Mehmet Âkif Aydın, “Liân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/172-173.

²⁸ Buhârî, “Talâk”, 33 (Had. No: 5312). Hadis müttefekun aleyhtir. Müşâbih rivayetler için bk. Buhârî, “Talâk”, 32; Müslim, “Liân”, 5; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/11.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/63 (Had. No: 5299). Hadis müttefekun aleyhtir. Müşâbih rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/54; Buhârî, “Talâk”, 1; Müslim, “Talâk”, 1; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 4; Tirmizî, “Talâk”, 1; Abdürrezzâk es-San’ânî, *el-Musannef*, 6/308.

³⁰ Buhârî, “Talâk”, 44-45; Müslim, “Talâk”, 11-12; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 4; Tirmizî, “Talâk”, 1; Nesâî, “Talâk”, 76; İbn Mâce, “Talâk”, 2.

³¹ Acar, H. İbrahim, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/496-500.

keyfilik barındıran, usûl ve şartlarına riayet edilmeksizin gerçekleşen böyle bir boşanma olayına müdahale ettiği görülmektedir.

d. Berîre'nin tercihi sonrası yaşanan problem, Mugîs'in durumu Allah Rasûlü'ne götürmesine rağmen istediği gibi sonuçlanmamıştır. Hz. Peygamber, *“Ey Berîre! Allah'a karşı sakın -takva ile hareket et-! O (Mugîs) senin kocan aynı zamanda çocuğunun da babasıdır!”* buyurur. Bunun üzerine Berîre, yakınlıkla *“Ey Allah Rasûlü! Bu (söylediklerin), bana bir emrin midir?”* der. Hz. Peygamber, *“Hayır! Bilakis ben sadece aranızı bulmaya -size yardımcı olmaya- çalışıyorum.”* buyurur. Berîre, Mugîs'e ihtiyacının olmadığını belirtir. Bu sırada Mugîs'in gözleri yaş doluyordu. Allah Rasûlü, bunu görünce yanında bulunan İbn Abbas'a *“Hayret etmez misin? Mugîs'in Berîre'ye olan sevgisine, Berîre'nin ise Mugîs'e olan nefretine!”* buyurur.³²

Hz. Âişe'nin hizmetinde iken onun tarafından satın alınıp azat edilen Berîre, özgürlüğüne kavuştuğu için dinî olarak evliliğini sürdürüp sürdürmeme noktasında serbest olduğunu öğrenir ve bunun üzerine Mugîs'ten ayrılmayı diler.³³ Hz. Âişe'nin yakınında olmasından dolayı Berîre'nin kişiliğini iyi bildiği anlaşılan Allah Rasûlü'nün onun evliliğini devam ettirmesi ve eşine dönmesini ister. Ancak Berîre, eşinden ayrılma isteğinde kararlı davranır. Berîre'nin bu ısrarlı tutumu karşısında Hz. Peygamber'in arabulucu olarak barış tesis etmeye çalışmasına rağmen onu zorlamaması, âzadlı bir cariye'nin hukukunu koruması, Berîre'nin Allah Rasûlü'nün elçiliğiyle dahi olsa barışmayı kabul etmemesine karşın kınanmaması aile sorunlarında ya da boşamada arabuluculuk yaparken korunması gereken mesafenin anlaşılmasına dair bir örneklik oluşturmaktadır. Öte yandan bu örneklik, Hz. Peygamber'in emir ve tavsiyesi hususunda sahâbe tarafından bağlayıcılığın ne anlama geldiği, nasıl anlaşıldığı ve dinî yükümlülük çerçevesinde olmayan tavsiyelerinde nasıl davranılabileceğine yani özgür hareket edilebildiğini gösterir bir usul tespitine de imkân vermektedir.³⁴ Ayrıca Berîre'ye Mugîs'in kocası olduğunu ve çocuğunun da bulunduğunu hatırlatan Rasûl-i Ekrem, bununla aile bağlarının kişisel kararlar kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

e. Farklı hususlar barındırır da yine boşanma ile ilgili meseleleri ihtiva eden birkaç rivayeti bir başlık altında zikrederek kısa bir değerlendirme yapmak istiyoruz.

1) Rükâne b. Abdîyezîd'in eşini tek defada üç talâkla boşadıktan sonra pişman olması onu bir çıkış yolu bulmaya sevk etmiş, bu pişmanlıktan dolayı Hz. Peygamber'e gelerek yaşadığı bu durumu anlatmıştır. Rükâne eşini 'elbette' lafzı ile boşar. Allah Rasûlü'ne bu durumu bildirerek 'Yemin olsun ki sadece bir talâk vermeyi istediğim.' der. Hz. Peygamber, *“Sen bir talâktan fazlasına niyet etmediğine dair yemin mi ediyorsun?”* buyurur. Rükâne 'Yemin olsun! Boşanmamda sadece bir talâka niyet ettim.' der. Allah Rasûlü, yapılanın tek talâk sayarak karısını Rükâne'ye geri gönderdi.³⁵

³² Ebû Dâvûd, “Talâk”, 18 (Had. No: 2231). Bu hadis için; Tirmizî 'hasen sahîh', Elbânî 'sahîh', Şuayb Arnâût da 'Müslim'in şartlarına göre isnadı sahîh' ve 'isnadı kavî' demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. Buhârî, “Talâk”, 16; Tirmizî, “Radâ”, 7; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 18-19.

³³ Âşikkutlu, Emin, “Berîre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/503-504.

³⁴ Gültekin, Ayşe, “Hz. Peygamber'in Çözümüne Kavuştuğu Boşanma Olayları”, *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Aile*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021, 857.

³⁵ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 14 (Had. No: 2206), 13. Müşâbih rivayetler için bk. Tirmizî, “Talâk”, 2; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 1/265. Rükâne'nin eşini Hz. Ömer zamanında ikinci talâkla, Hz. Osman devrinde de üçüncü talâkla boşadığı belirtilir. Bu hadis için; Ebû Dâvûd 'sahîh', İbn Kesîr 'hasen', Şuayb el-Arnâût 'isnadı hasen' demiştir. Rical bilgisi için bk. Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b.

Eşler arasında vuku bulan bu boşanma olayında Allah Rasûlü, pişmanlığına ikna olduğu ve tek talâkla sınırlı kalınan boşanma teşebbüsünden dönmeyi Rükâne'nin de arzusuyla geri çevirmemiş ve eşler arasındaki evliliğin devamına karar vermiştir. Boşanarak dağılacak bir aileyi kurtarmada geri durmayan Hz. Peygamber'in eşler arasında evlilik bağının sürmesinin mümkün olduğu zamanlarda ve dinî bir yükümlülükle ayrılmalarının zorunlu olmadığı şartlarda evliliğin devam ettirilmesini gözetmiştir.

2) Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek, 'Ey Allah Rasûlü! Efendim beni cariyesiyle evlendirdi, şimdi de bizi birbirimizden ayırmak istiyor.' der. Bunun üzerine Allah Rasûlü, minbere çıkarak 'Ey insanlar! Size ne oluyor da sizden biri kölesini cariyesi ile evlendiriyor, sonra -çıkmiş- onları ayırmak istiyor! Talâk, ancak nikâhı elinde bulunduran kişiye -kocaya- aittir (bilmiyor musunuz)!' buyurur.³⁶

Evliliğine vesile olduğu kişinin boşanmasına emrivaki bir şekilde teşebbüste bulunan birisinin bu girişimine engel olmak adına bir adamın Hz. Peygamber'i hakem yapması, evliliğini sürdürme ve ailesini dış zararlardan koruma gayreti olmuştur. Hukûkî olarak köle ve cariyenin evlendirilmesi, evliliğinin sonlandırılması efendisinin elinde olmasına rağmen Allah Rasûlü'nün bu duruma itiraz etmesi evlilik ve eş ilişkisine verdiği değer bir göstergesi gibi görünmektedir. Onun eşler arasına girmeye çalışıp aralarına ayrılık koymaya çalışan bu kişiye minberden karşı çıkması ve eşlerin hakkını koruması, kurulan bir ailenin kendi kararları olmadan dağılmasının önüne geçilmesi amacına yönelik bir tutum niteliğindedir.

3) Eşi tarafından sebebi bilinmeyen bir şekilde boşanan Fâtıma bint Kays'ın eşinden alacağı nafaka konusunda tartışma çıkmış ve olay Fâtıma tarafından Hz. Peygamber'e taşınmıştır. Eşinin kendisini çok uzaktayken boşaması nedeniyle muhatap olarak eşi Ebû Amr b. Hafs b. Mugîre'nin ailesi ile iletişime geçen Fâtıma, çeşitli tartışmalar yaşamış ve bir sonuç alamayınca da durumu Allah Rasûlü'ne bildirmiştir. Kocasını Ebû Amr b. Hafs b. Mugîre tarafından üç talâkla(bâin) boşandığı belirtilen Fâtıma'ya -eşinin yakınları ve araçlar tarafından- nafaka verilmemiş; Allah Rasûlü tarafından -güvenlik endişesinden dolayı-mesken verilmemiş, ancak Hz. Peygamber'in ona 'Evlilik için helâl olduğunda bana ulaş!' buyurduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine evlenecek durumu geldiğinde durumu Allah Rasûlü'ne bildirir. Muâviye, Ebû Cehm ve Üsâme b. Zeyd evlenmek için Fâtıma'ya talip olurlar. Allah Rasûlü, 'Muâviye yoksul biridir; Ebû Cehm de kadınları döven bir kişidir; Üsâme (b. Zeyd) ise...' (Fâtıma) eliyle işaret ederek 'Üsâme, Üsâme!' der. Allah Rasûlü, Fâtıma'ya 'Allah'a itaat ve Allah'ın resulüne itaat etmen senin için daha hayırlıdır.' buyurur. Fâtıma, Üsâme ile evlenir ve mutluluğunun-gıpta edilecek bir mutluluk/evlilik-daim olduğunu belirtir.³⁷

Fâtıma bint Kays'ın eşi tarafından boşanması ve devamında gelişen olaylar çeşitli tartışmalara

İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnâût-Muhammed Kâmil Karabelli, (yy. Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, ts.), 3/529-530.

³⁶ İbn Mâce, "Talâk", 31 (Had. No: 2081). Hadis için Elbânî 'hasen' demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 7/590; Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 11/300; Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995), *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnâût v.dğr., (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1424/2004), 5/67.

³⁷ Müslim, "Talâk", 47 (Had. No: 3712). Hadis için; Elbânî 'sahih' demiştir. Fâtıma, Üsâme ile olan evliliğin iyi geçtiğini ve kocasının kendine çok şey kattığını evliliğinin ileriki yıllarında dile getirmiştir (Müslim, "Talâk", 49). Müşâbih rivayetler için bk. Ebû Dâvûd, "Talâk", 38-39; İbn Mâce, "Talâk", 10; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/411, 412.

sebepe olmuştur. İddet süresini bekleyeceği yerin neresi olacağı hususunda Fâtıma'nın güvenlik kaygılarının olduğu, bu duruma karşı Allah Rasûlü'nün yönlendirmesiyle başka bir yerde iddet beklenmesi uygun görülmüştür. Fâtıma'nın özel bir durumunun olduğu anlaşılmakta ve Hz. Peygamber'in buna göre rehberlikte bulunduğu anlaşılmaktadır.³⁸ Hz. Âişe'nin açıkladığı üzere ona mesken verilmemesinin güvenlik endişelerinden dolayı olduğu, ıssız bir bölgede olan eve giderse başına bir iş gelir korkusunun olduğu aktarılmaktadır.³⁹ Bu tür özel sebeplerden ötürü Fâtıma'nın mağdur olmaması adına Allah Rasûlü çeşitli adımlar atar ve onun yeniden evlenmesi vesile olur. Yeni evlendirdiği kişi olan Üsâme'nin daha hayırlı olduğu vurgulanır ve mutlu bir evliliğe kapı aralanır. Hz. Peygamber'in Fâtıma için bulunduğu bu hakemlik olayında boşanan eşler arasında yaşanan problemlerin derinleştirilmesi yerine yeni girişimlerle hayatın devam ettirilmesi ve hakların korunması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

4) Sahâbeden Rifâa el-Kurazî eşi Temîme'yi boşar, Temîme tekrar kocası Rifâa'ya dönebilmek adına başka bir evlilik gerçekleştirir. Yaşanan bu olay Hz. Âişe rivayetine şöyle yansımıştır: Temîme, Allah Rasûlü'ne gelerek eşinin kendisini üç talâk ile (talâk-ı kat'î) boşadığını ve boşamadan sonra Kurazî Abdurrahman b. Zübîr ile evlendiğini haber verir. Temîme evlendiği kişi hakkında 'Abdurrahman'ın erliği şu elbise saçağı gibidir -erlik vazifesini göremiyor-' der. Allah Rasûlü, 'Sanırım ki sen -eski eşin- Rifâa'ya varmak istiyorsun. Fakat -sonradan evlendiğin ve ikinci eşin olan Abdurrahman ile karşılıklı ilişki (cima') yaşamadan bu (arzun) olamaz!' buyurur.⁴⁰

Bu olayda Allah Rasûlü, Temîme'nin niyetinin, önceden eşi olan Rifâa'yla tekrar evlenmek olduğunu anlamış ve eşi Abdurrahman ile ilişkiye girmeden onu bırakıp eski eşine dönmesinin imkân dâhilinde olmadığını belirtmiştir. Bununla eşler arasındaki evlilik bağının belli denge ve düzende olduğu vurgulanmış, verilecek kararların etraflıca değerlendirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.

1.3. Şiddet

Bu başlıkta Cemîle bint Übey ve Habîbe bint Zeyd'in eşlerinden şiddet görmeleri üzerine Allah Rasûlü tarafından yapılan hakemlik örnekleri sunulmuştur.

a. Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın eşi Cemîle bint Übey'e vurması sonrası Cemîle'nin kolu kırılır. Cemîle'nin bu durumu Allah Rasûlü'ne ulaştırılır.⁴¹ Hz. Peygamber, haberi ileteni Sâbit'e göndererek, ona 'Eşinin sana vermesi gerekenleri al ve onu serbest bırak (boşa)!' sözünü iletmesini buyurur. Sâbit bu söze karşılık olarak 'Tamam (öyleyse)!' der ve boşanmayı kabul eder. Allah Rasûlü, Cemîle'ye bir hayız süresi bekleyip ailesine dönmesini (boşanmalarını) emreder.⁴²

³⁸ Müslim, "Talâk", 36-54; Ebû Dâvûd, "Talâk", 39; Tirmizî, "Talâk", 5; Nesâî, "Talâk", 72-73.

³⁹ Geniş bilgi için bk. Buhârî, "Talâk", 41; Ebû Dâvûd, "Talâk", 40.

⁴⁰ Buhârî, "Talâk", 4 (Had. No: 5260). Hadis müttefekun aleyhtir. Müşâbih rivayetler için bk. Buhârî, "Şehâdât", 3; Müslim, "Talâk", 1-2, 4.

⁴¹ Başka bir rivayette de şikâyetin kendisi tarafından bildirildiği de geçmektedir. Bk. İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk.: Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994), 8/368. Ayrıca Nesâî'de bir rivayette bu durumun Cemîle'nin erkek kardeşi tarafından ulaştırıldığı da nakledilmektedir (Nesâî, "Talâk", 53).

⁴² Nesâî, "Talâk", 53 (Had. No: 3527). Hadis için; Elbânî 'sahih' demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. Ebû Dâvûd, "Talâk", 18; Nesâî, "Talâk", 53; İbn Mâce, "Talâk", 22; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/433-434.

Eşinden dayak yiyen bir kadının haberi Hz. Peygamber'e ulaşır. Kadının bu duruma çare olarak boşanmayı talep etmesi üzerine Allah Rasûlü, kocası tarafından şiddet gördüğü ve kolunun kırıldığı duruma kayıtsız kalmamıştır. Bunu eşler arasında olabilecek olağan şeyler arasında saymamış, dayak karşısında ayrıntılı bir araştırmaya gitmemiş, kendisine haksızlık yapılan ve fiili şiddete maruz kalan Cemîle'nin eşinden boşanmasını sağlamıştır.⁴³ İslâm dini, boşanmayı hoş karşılamamış ancak evliliklerin sürdürülmesi noktasında eşlerin evliliği yürütemeyeceği anlaşıldığı zaman boşanmaya müsaade etmiştir.⁴⁴

b. Sa'd b. Rebî' eşi Habîbe bint Zeyd'e tokat atar. Bu duruma kızan Habîbe'nin babası, kızını da alıp Hz. Peygamber'e gelir ve 'Ey Allah Elçisi! Ben kızımı, ciğerparemi onunla evlendirdim, o ise kızıma tokat atmış!' der. Allah Rasûlü, '-Öyleyse kızın eşine- kısas uygulasin.' buyurur. Bunun üzerine baba kız kısas yapmak üzere oradan ayrılır. Biraz sonra onlara Allah Rasûlü, "*Dönün (dönün)! Bu gelen Cibril'dir.*"-Allah, şu şu âyeti indirdi-⁴⁵ve "*Biz böyle diledik. Ancak Allah başka türlü diledi (hüküm verdi). Allah'ın dilemesi daha hayırlıdır.*" buyurur.⁴⁶ Verilen kısas hükmü de Allah Rasûlü tarafından yürürlükten kaldırılır.⁴⁷

Hz. Peygamber'e hakem olması için gelen bu davanın neticesinde; aile büyüklerinin eşler arasında yaşanan problemlere müdahil olmaları ve sorun için çare aramaları; eşine şiddet uygulayan kocaya müsamaha gösterilmemesi ve ceza alması için hüküm verilmesi; vahyin sosyal ve aile hayatı ilkelerini belirlemede etkin rolü ile yükümlülüklerde Kur'an'a öncelik tanınması; eşler arası yaşanan problemlerde verilen cezanın/hükmün değişebildiği; ayrıca bu olayda şiddet olmasına rağmen orta yolun aranıp boşanmaya değil evliliğin devamının önemi ortaya çıkmış ve bazı ilkeler ortaya konulmuştur. Allah Rasûlü'nün '*Biz bir şey arzuladık. Ancak Allah başka bir şey diledi!*' buyurması, bazı durumlarda alınan kararların yetkili merciler tarafından değiştirilebileceğine bir işarettir.

Cemîle bint Übey ile Habîbe bint Zeyd'in eşleri ile yaşadıkları problemlerde şiddet görmeleri ve Allah Rasûlü'nün bu konudaki tutumunun şiddete karşı yapıcı olması,⁴⁸ her iki olayda da vahye şahitlik edilmesi ve âyetlerin nâzil olması, Allah ve rahmet elçisinin şiddete kapı aralamamasını ortaya koymuş ve eşler arasında yaşanan problemlerin çözümünün bir hakemin varlığını kaçınılmaz kıldığını

⁴³ Ünal, İsmail Hakkı, *40 Hadis 40 Yorum*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), (5. Baskı), 202-203.

⁴⁴ Kazan, Tahsin, "Ailede Geçimsizlik Problemi ve Hadislerle Çözüm Önerileri [The Dissension Problem in the Family and Their Solution Suggestions With Hadiths]", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies*, 7/1 (Ocak/January 2021), 186.

⁴⁵ Nisâ, 4/34.

⁴⁶ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *el-Merâsil*, thk. Şuayb el-Arnâût, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1987), 221 (Had. No. 274); İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, (Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1989), 5/411 (Had. No: 27493); Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî (ö. 468/1076), *Esbâbü'n-Nuzûl el-Kur'an*, thk. Kemâl Besyûnî Zağlûl, (Beyrut Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1411/1991), 155. Müşâbih rivayetler ve bilgi için bk. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (ö. 671/1273), *el-Câmi'li-Ahkâmî'l-Kur'an (Tefsîru Kurtubî)*, thk. Ahmed Abdülalîm el-Berdûnî v.dğr., (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1384/1964), 5/168; Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 1407/1986), 1/506; Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed (ö. 762/1360), *Tahrîcü'l-Ehâdis ve'l-Âsâri'l-Vâkı'a fi Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî*, thk. Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd, (Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1414/1993), 1/312.

⁴⁷ Bu hadis için; İbnü't-Türkmânî 'senedi sahîh' demiştir. İbnü't-Türkmânî, Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Osmân b. İbrâhîm el-Mardîni (ö. 750/1349), *el-Cevherü'n-Nakî fi'r-Reddi ale'l-Beyhakî*, yy., Dâru'l-Fikir, ts., 8/40.

⁴⁸ Hz. Peygamber'in şiddetin önlenmesine yönelik aldığı tedbirler için bk. Dülber, Hatice, "Şiddetin Karşısında Hz. Peygamber", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5/6 (Haziran 2018), 273-274.

göstermiştir.⁴⁹

1.4. Şüphe

Bu başlık altında eşi siyahi bir çocuk doğuran adamın bundan yola çıkarak eşine karşı şüphelendiği ve onu zina ile itham ettiği, ardından Allah Rasûlü'ne gelerek yardım istediği örnek sunulmuştur.

a. Çöl ortamında bulunan Benî Fezâre'den bir adam, eşinin siyahi bir çocuk doğurması üzerine şüphelenmiş ve eşinin kendisi dışında biriyle ilişki yaşadığı zannına kapılmıştır. Adam, bu duruma bir açıklık ve çare ararken Allah Rasûlü'ne gelir ve yaşadığı olayı anlatır. Eşinden şüphelenerek onu zinayla itham eden bu adama Hz. Peygamber tarafından anlayacağı bir üslupla açıklık getirilmiştir. Allah Rasûlü adama, *'Deve sürün var mı?'* buyurur. Adam 'Evet var.' der. Allah Rasûlü, *'Peki o develerinin renkleri nasıl?'* buyurur. Adam, 'Bazıları kızıl.' diye cevap verir. Hz. Peygamber, *'İçlerinde siyah, beyaz olanları var mı?'* diye buyurur. Adam 'Evet, aralarında siyah da var beyaz da var!' der. Hz. Peygamber, *'Sence -develerde çeşit çeşit bulunan- bu renkler nereden gelmiş olabilir?'* buyurur. Adam, 'Belki, bir damara çekmiş olabilir!' şeklinde cevap verir. Bunun üzerine Allah Rasûlü ona, *'Aynı şekilde -eşini itham ettiğin bu hâl karşısında- senin çocuğun da bir damara çekmiş olabilir!'* buyurur.⁵⁰

Eşine zina isnat eden bir adamın problemi Allah Rasûlü'nün akla hitap eden usulüyle çözüme kavuşturulur. Adamın iddiası karşısında Hz. Peygamber'in duruşu, delil olmadan sadece

zandan hareket edilerek boşanmanın gerçekleşmemesi gerektiğine işaret eder. Bu durum insanın bulunduğu çevre ve zihin yapısının kararlarında etkin olabileceğini göstermekte dolayısıyla önemli meselelerde yanlış kararlar alınmaması adına bir rehber ihtiyacı duyulmasını; aile birliğinin sürekliliği için eşlerin karşılıklı güveninin sağlanmasını ve suçun varlığı için delilin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Genetik ve fizyolojik faktörler insanın ailesi üzerinde etkili olabilmektedir, muhataba göre örnek ve konuşma üslubu gerçekleştirilmesi problemlerin çözümünde kolaylık sağlamaktadır; boşanma rastgele yapılmamalı ve iyi niyet her zaman korunmalıdır. Hz. Peygamber'in yeni doğum yapan bir kadının yalnız kalmaması, çocuğun babasından uzak bir şekilde büyümemesi ve haksız yere bir ailenin dağılması adına yürüttüğü bu rehberlik, eşlerin karar alırken dikkatli tavırlar içinde hareket etmesinin önemini ortaya çıkarmıştır.

1.5. Eşler Arası Hak ve Sorumluluklar

Bu başlıkta eşleri tarafından ibadetlere ağırlık verdikleri ve aşırıya kaçtıkları için ilgisizlikle karşı karşıya kalanların Allah Rasûlü'ne ulaşan yardım talepleri örnekleri sunulmuştur.

a. Safvân'ın eşi onu şikâyet etmek için Hz. Peygamber'e gelir ve Safvân'ı kendisini dövdüğü,

⁴⁹ Kazan, Tahsin, "Ailede Geçimsizlik Problemi ve Hadislerle Çözüm Önerileri [The Dissension Problem in the Family and Their Solution Suggestions With Hadiths]", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies*, 7/1 (Ocak/January 2021), 186.

⁵⁰ Müslim, "Liân", 18 (Had. No: 3766). Hadis mütefekun aleyhtir. Müşâbih rivayetler için bk. Buhârî, "Talâk", 25; "İ'tisâm", 12; Ebû Dâvûd, "Talâk", 28; Nesâî, "Talâk", 46; Tirmizî, "Velâ", 4.

oruçlarını bozdurduğu ve sabah namazını kaçırdığı için şikâyet eder. Safvân'ın eşi, namaz kılariken namazlarını uzatır ve sık sık nâfile oruç tutardı. Bir gün Allah Rasûlü'ne gelir ve eşini kendisine yaptıklarından dolayı şikâyet eder. Bu sırada Safvân b. el-Muattal Hz. Peygamber'in yanındadır, kadının söylediklerini Safvân'a sorar. O da, eşini namazlarını uzun tuttuğu için dövdüğünü ve sürekli nâfile oruç tuttuğu ve gençlik duygularına karşılık alamadığı için eşinin oruçlarını bozdurduğunu söyler. Allah Rasûlü, namazın kısa tutulabileceği ve nâfile oruç için eşin hukukuna riayet edilmesi gerektiğini buyurur. Ayrıca Safvân'ın eşinin kendisini şikâyet ettiği bir diğer husus olan sabah namazlarını kaçırmamasının uykusunun ağır basmasından dolayı olduğunu söyler. Allah Rasûlü bunun üzerine uyandığı vakit namazını kılmasını buyurur.⁵¹

Hz. Peygamber'in ibadetlerde aşırıya giden, güçlerini zorlayan sahâbeye söz ve tavırlarıyla çeşitli eleştiriler yönelttiği bilinen bir durumdur. Bu husustaki bir rivayet şöyledir: *“Şunu iyi bilin ki, vallahi, aranızda Allah'tan en çok korkanınız ve o'na karşı en çok takva sahibi olanınız benim. Bununla birlikte ben bazen oruç tutar, bazen tutmam. Hem namaz kılarım hem de uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir!”*⁵²

Safvân ile ilgili durumu da bu bağlamda değerlendirmek gerekecektir. Hz. Peygamber, Safvân'ın eşinin şikâyetini dinledikten sonra yanında bulunan Safvân'a, bu şikâyetler hakkındaki durumu sormuş; Safvân yaptıklarını reddetmemiş, kabul etmiş⁵³ ve neden böyle yaptığını açıklamıştır.⁵⁴ Hz. Peygamber, Safvân'ın eşini döverek eşinin namazlarında uzun kıraat yapmasını engellemesi ve Safvân'ın eşinin, Safvân'ı dinlemeyerek bulunduğu hâli sürdürmesinden dolayı ikisinin de yaptığının doğru olmadığını belirtmektedir.⁵⁵ Rasûl-i Ekrem, bu şikâyete kayıtsız kalmamış, meramını anlatana kadar Safvân'ın eşini dinlemiş ve diğer kadın sahâbîlerin eşlerini şikâyet etmesi sonrası çözümler üretmesi gibi bu olayda da her iki tarafın hak ve sorumluluklarını hatırlatacak şekilde onlara rehber olmuş ve problemlerini çözüme kavuşturmuştur.

Ancak bu rivayetten Safvân'ın eşini dövmesinin normal ve meşrû görüldüğü gibi bir sonuç çıkarmanın öncelikle Hz. Peygamber'in sünnetine aykırı bir yaklaşım olacağına farkında olmak gerekmektedir. Hz. Peygamber'in evlilik hayatında eşlerine asla el kaldırmadığı, hatta kırıcı ve incitici bir söz bile söylemediği⁵⁶ bilinen bir husustur. Konu ile ilgili nakledilen başka bir olayda eşinin kolunu kıran Sâbit'e Hz. Peygamber'in dövme sebebini sormadan karısını boşamasını

⁵¹ Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 74 (Had. No: 2459). Bu hadis için; Hâkim ‘Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre bu hadis sahih’, İbn Hacer ‘sahih’, Şuayb el-Arnâût ‘sahih’ demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, 1/602; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/80, 3/85; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, 4/499; Ebû Ya’lâ el-Mevsîlî, Ahmed b. Ali b. el-Müsenâ et-Temîmî (ö. 307/919), *Müsnedü Ebi Ya’lâ el-Mevsîlî*, thk. Hüseyin Selîm, (Dimaşk-Beyrut: Dâru’l-Me’mûn li’t-Türâs, 1404/1984), 2/398; İbn Balabân, *el-Ihsân fi Takribi Sahih-i İbn Hibbân*, 4/354-355; Tahâvî, Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî (ö. 321/933), *Şerhu Müşkili’l-Âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâût, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1415/1994), 5/286.

⁵² Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5.

⁵³ Tahâvî, *Şerhu Müşkili’l-Âsâr*, 5/286.

⁵⁴ Sehârenfûrî, Halil Ahmed (ö. 1346/1927-28), *Bezlü’l-Mechûd fi Halli Ebi Dâvûd*, (Hindistan: Merkezü’l-Şeyh Ebi’l-Hasan en-Nedvî li’l-Buhûsi ve’d-Dirasati’l-İslamiyye, 1427/2006), 8/685-688; Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî (ö. 388/998), *Me’âlimü’s-Sünen*, (Halep: el-Matbaatü’l-İlmiyye, 1351/1932), 2/136-137.

⁵⁵ Sehârenfûrî, *Bezlü’l-Mechûd fi Halli Ebi Dâvûd*, 8/686-687.

⁵⁶ Ünal, İsmail Hakkı, *40 Hadis 40 Yorum*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), (5. Baskı), 202-204.

emretmesi⁵⁷ son derece anlamlıdır. Bunun yanında “*Sizin en hayırlınız kadınlarına karşı en hayırlı davranmanızdır.*”⁵⁸ buyuran ve “*Gece birlikte olduğunuz kadınları nasıl döversiniz?*”⁵⁹ diyerek hayretini ifade eden Sevgili Peygamberimizin kadınlara karşı şiddet ve baskıyı öngören tutum ve davranışlara müsaade ettiğini düşünmek hiçbir şekilde mümkün görünmemektedir.

b. Osman b. Maz‘ûn’un eşi Havle bint Hakîm, eşinin ibadetlere düşkünlüğü nedeniyle kendisine olan ilgisinin azaldığını görerek kendi bakımı hususunda ihmalkâr davranmış, bu husus da Hz. Âişe’nin dikkatini çekmiştir.⁶⁰ Bunun üzerine Allah Rasûlü, Osman b. Maz‘ûn’u yanına çağırarak eşini ihmal etmemesi gerektiğini hatırlatır ve kendisine yaptıklarının sünnete uygun olmadığını söyler. Sünnete uygun davranışın nasıl olması gerektiği hakkında kendisine açıklamalarda bulunur ve bizzat sunduğu örneklikteki gibi bir ibadet hayatının olmasını emreder.⁶¹ İlk Müslümanlardan olan Osman b. Maz‘ûn’un Hz. Peygamber’in sütkardeşi olması ve yakın ilişkilerde bulunması onun Allah Rasûlü tarafından iyi tanınmasına vesile olmuştur. Bekâr olduğu dönemlerde çeşitli sıkıntılar yaşayan ve kendisini hadım ettirmeyi düşünecek kadar ibadetlerine dikkat eden Osman’a Hz. Peygamber tarafından izin verilmemiş, oruç tutması tavsiye edilmiştir.⁶²

Aile olmanın en önemli etkenlerinden biri de eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarını yerine getirmesi, birbirlerine zaman ayırması ile mâruf olan denge gereği, bir eşin diğerine olan ilgisini kesmemesidir. Ailede yaşanan başlıca problemlerin çeşitli sebepleri olmakla birlikte bunlardan birinin de eşe karşı ilgisizlik olduğu belirtilmektedir. Hz. Peygamber eşler arasında ilgisizliğin önüne geçmek için emir ve tavsiyelerde bulunmuş, yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere her konuda olduğu gibi ibadet ve eşler arası ilişkilerde de ölçülü davranılması gerektiğine işaret etmiştir.

c. Abdullah b. Amr’ın babası oğlunu evlendirdiği kadına evliliklerinin nasıl sürdüğünü sorar; kadın eşinin kendisiyle yeterince ilgilenmediğini şikâyet eder. Babası bu olaya hiddetlenir ve yaşanan bu olayı Allah Rasûlü’ne etraflıca anlatmak için yanına gider. Allah Rasûlü, Abdullah b. Amr’a yanına gelmesi için haber gönderir. Abdullah, Hz. Peygamber’in yanına geldiğinde ona yaptığı ibadetler hakkında sorular sorar. Abdullah gündüzü oruçla geceleri de namazla geçirdiğini söyler. Bu cevaplardan sonra Allah Rasûlü, ona kendisinin bazı günleri oruçlu geçirdiğini bazı günlerde ise oruç tutmadığını, namaz kılmakla beraber uykuya da zaman ayırdığını, eşleriyle de yakınlaştığını açıklar. Sonrasında da “*Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir (benim tebliğ ettiğim üzerine değildir)!*” buyurur.⁶³

Abdullah b. Amr b. Âs, evlendiği kadın yanına geldiğinde namaz ve oruç gibi ibadetlere ağırlık

⁵⁷ Nesâî, “Talâk”, 53 (Had. No: 3527). Hadis için; Elbânî ‘sahîh’ demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. Ebû Dâvûd, “Talâk”, 18; Nesâî, “Talâk”, 53; İbn Mâce, “Talâk”, 22; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/433-434.

⁵⁸ Tirmizî, “Radâ”, 11.

⁵⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/268; Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 28.

⁶¹ Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 27 (Had. No: 1369). Bu hadis için; Elbânî ‘sahîh’, Şuayb el-Arnâût da ‘isnadı hasen’ demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/268; İbn Balabân, *el-Ihsân fî Takrîbi Sahîh-i İbn Hibbân*, 1/185, 2/19.

⁶² Buhârî, “Nikâh”, 8; Müslim, “Nikâh”, 6-8. Bir rivayette Abdullah ibnû'l-Ömer’den nakledildiğine; Osman b. Maz‘ûn teyzesinin kızıyla evlenmişti. Kızın annesi Hz. Peygamber’e giderek, “Allah var, kızım bu işten (evlilikten) hiç memnun değil.” demiştir. Allah Rasûlü de Osman b. Maz‘ûn’a kızdan ayrılmasını emretmiştir. Bu olay sonrasında Osman b. Maz‘ûn kızdan ayrılmıştır (Hâkim, *el-Müstedrek ‘alâ Sahihayn*, 11/181).

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/158 (Had. No: 6477). Bu hadis için; Elbânî ‘sahîh’, Şuayb el-Arnâût da ‘isnadı sahîh’ demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. Buhârî, “Fezâ’ilü'l-Kur’ân”, 34; Nesâî, “Siyâm”, 76.

verdiğinden dolayı onunla ilgilenmiyor, ondan uzak kalıyordu. Babası tarafından Abdullah'ın eşine karşı bu tutumu fark edilir. Babası bu duruma kızar ve onu sıkıştırır, eşinin hakkını çiğnediğini ve ona kırgınlık yaşattığını söyler; durumu Hz. Peygamber'e taşır. Bunun üzerine Allah Rasûlü, eşinin hakkını ihlal ve ihmal etmeyecek şekilde onu uyarır. Devamında eşine karşı sorumluluklarını yerine getirecek bir zaman ayırması için ibadetler hakkında kendisine bir çizelge ve ölçü sunar.⁶⁴Böylelikle Rasûl-i Ekrem tarafından ibadetlere ağırlık vererek eşlerine karşı ilgisizliği bahane edenlerin önüne bir set çekilmiştir.

1.6. Eşler Arası Problemlerden Sonra Çocukların Velayeti

Bu başlıkta eşler arasında yaşanan ilişki problemleri neticesinde boşanma durumu gerçekleştiğinde çocukların velayetinin kimde kalacağına dair rivayetlerin örnekleri sunulmuştur.

a. Eşi tarafından boşanan bir kadın, eşiyle yaşadığı oğlunun velayetini alma tartışması sonrası Hz. Peygamber'e gelerek durumu anlatmıştır. Kadın oğlunu velayetine almak için gelir. Bunun üzerine Allah Rasûlü kadının kocasına -çocuğunun kadında kalması hakkındaki- fikrini sorar. Kadının kocası da 'Kim benle oğlumun arasına girebilir!' der. Hz. Peygamber çocuğa (dönerek) '(Yanında kalmak istediğin kişiyi) anne ve babandan dileğini tercih et!' buyurur. Bunun üzerine çocuk annesini seçer.⁶⁵

b. Yukarıdaki rivayete benzer olarak Hz. Peygamber'e gelen bir kadın, boşanma sonrası oğlunun kendisine verilmediğini şikâyet etmiştir. Kadının biri Allah Rasûlü'ne gelerek "Ey Allah Rasûlü! Ben onu -oğlumu doğana kadar- karnımda taşıdım -onun yeri benim yanımdı-, odam/evim ona mekândı, göğsüm de onun için süt (su) yeriydi. Ancak babası beni boşadı ve (bütün bunlara rağmen) oğlumu benden ayırmak/almak istiyor." Allah Rasûlü, o kadına '(Başka bir erkekle) evlenmediğin sürece o (oğlun) senin hakkındır (dilediğin sende kalabilir)!' buyurur.⁶⁶

c. Bir zina iftirası sonrasında Hz. Peygamber tarafından gerçekleştirilen liân olayından sonra çocuğun velayeti ile ilgili eşler arasında problem yaşanmıştır. Liân sonrası adam, kadından doğan çocuğunun kendi nesebinden olmadığı iddiasında bulundu. Allah Rasûlü, bu adamla kadını ayırır. Çocukların nesebi kadına verilir.⁶⁷

Eşler arası yaşanan problemlerden sonra yaşanan ayrılıklarda karşılıklı hakların korunması, evlilikle oluşan aile bağlarının kopmaması ve tartışmaların zarar verecek boyuta gelmemesi adına

⁶⁴ Rivayette konuşmanın bu kısmı şöyledir: Allah Rasûlü, 'Bir ay içerisinde okuyacağın Kur'an miktarı bir (hatim) olsun.' buyurur. O 'Bundan daha fazlasına da gücüm yeter.' der. 'Öyleyse on günde bir oku.' buyurur. Abdullah '(Yine) bundan (da) fazlasını okumaya güç yetirebilirim.' der. [Husayn veya Mugîre rivayeti:] '(Tamam o vakit!) her üç günde bir defa oku.' Buyurur. Daha sonra, 'Her aydan üç günü oruçla geçir.' buyurur. Abdullah 'Bundan fazlasına da gücüm yeterli.' der. (Allah Rasûlü, bu karşılıklı çekişme sonucunda) '(Madem öyle) bir gün oruç tut diğer gün tutma! Bu en faziletli oruçtur. Kardeşim Dâvûd'un orucudur.' buyurur. [Husayn rivayeti:] Sonrasında devamla Allah Rasûlü 'İbadetle meşgul olan kimsenin heyecanı olur. Her heyecanda da durgunluk (olur) yaşar; ya bir sünnete yönelir ya da bid'ate girer. (İşte!) Kim ki bu hâldeyken sünnete yönelirse yolunu şaşırmas! (Sünnetten) başka bir yere yönelen de helâk olmaktan başka bir şey görmez.' buyurur. Bu durumda ölçülü davranmanın önemi ve eşe karşı sorumluluklardan kaçınmanın yanlış olduğu ortaya konulmaktadır.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/447 (Had. No: 9771); İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 4/180 (Had. No: 19121). Bu hadis için; Hâkim 'sahih', Tirmizi 'hasen sahih' demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. İbn Mâce, "Ahkâm", 22; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/246.

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/182 (Had. No: 6707). Bu hadis için; Hâkim 'sahih' demiştir. Müşâbih rivayetler için bk. Ebû Dâvûd, "Talâk", 34-35; Hâkim, *el-Müstedrek 'alâ Sahihayn*, 2/225.

⁶⁷ Buhârî, "Talâk", 35 (Had. No: 5315). Hadis müttefekun aleyhtir. Müşâbih rivayetler için bk. Müslim, "Liân", 5; Ebû Dâvûd, "Talâk", 26-27; Tirmizi, "Talâk", 22; İbn Mâce, "Talâk", 27.

adımlar atan Hz. Peygamber, çeşitli sebeplerle boşanan eşler arasında çocukların velayeti için hakemlik yapmıştır. Eşlerin yaşadığı problemlerden doğan ayrılık kararlarında ailenin bir parçası olan çocukların mağdur olmaması ve iki taraf arasında ezilmemesi için bazı hükümler de ihdas edilmiştir.⁶⁸

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kadın ve erkekten teşekkül eden ailenin yapısı, zamana, mekâna, sosyal yapıya, kültürel ve ekonomik duruma en önemlisi de inanç/dinî kabule göre farklılık arz edebilmektedir. Her dinin mensubu kendi inancı doğrultusunda, gelenekselleşen ve örf hâline gelen âdetleriyle birlikte aileyi meydana getirmektedir. Her bir toplumun aile yapısı diğer toplumlara göre farklılıklar barındırmaktadır. Ailenin yapısını etkileyen tüm faktörler aile içerisinde yaşanan problemlerde de etkisini göstermekte, bu problemler kültür, zaman ve sosyal yapının izlerini taşımaktadır. Hz. Peygamber'in müdahil olduğu çeşitli aile içi çatışmalarda meselenin bu tabii yönünü göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ancak Hz. Peygamber'in meselelere çözüm ararken takındığı tavır ve tutumu kültürle sınırlı kalmamış dinî emir ve yükümlükler de dikkate alınarak hak, hukuk ve adalet üzere hareket edilmeye çaba sarf edilmiştir.

Sahâbîlerin eşleri ile yaşadığı problemlerin kaynağı farklılık arz etmiştir. Allah Rasûlü'nün bu problemlere yaklaşımı ve verdiği hükümler ile tavsiyeler doğrultusunda; problem yaşayan sahâbîleri yakından tanıdığı dolayısıyla arabulucu olurken problemin nereden kaynaklandığını az çok tahmin ettiği veya bildiği sonucu çıkmaktadır. Bundan dolayı yaşanan problemlerde çözüm sağlarken kişileri iyi tanınması, karakterlerini bilmesi kolaylaştırıcı olmaktadır.

Allah Rasûlü'nün eşler arası problemlerde izlediği yolu şöyle sıralamak mümkündür: Rasûl-i Ekrem olaylara ve yaşanan problemlere çözüm odaklı, sonuç alıcı, yapıcı ve adaletle yaklaşmış, eşler arasında müdahil olduğu her olaya bir peygamber olarak rehber/arabulucu/hakem olmuştur. Hz. Peygamber yaşadıkları problemlerden dolayı eşlerini şikâyet eden, sorununa çare arayan ve ondan arabulucu olmasını isteyen herkesi dinlemiş, hiçbir probleme kayıtsız kalmamıştır. Şayet problem ikili ilişkilerden kaynaklanıyorsa her iki tarafın da görüşüne başvurmuş ve buna göre çözüm önerilerinde bulunmuştur. Sorunun kadın veya erkek kaynaklı olması kararlarını etkilememiş, eşler arasında adaletle hüküm vermek adına sorunun kaynağını araştırmıştır. Kişileri bulunduğu durum ve şartlara göre değerlendirmiştir. Problemlerin büyümesine ve zararlı sonuçlar doğurmasına yol açmadan aile düzen ve huzurunun temin ve idamesini sağlayacak bir tutum sergilemiştir. Rivayetlerin geneli dikkate alındığında karşılaşılan problemlerin pek çoğunun hukuki nitelik taşıdığı, Hz. Peygamber'in aileye dair hükümler verirken Kur'ân ayetlerini esas aldığı anlaşılmaktadır. Rasûl-i Ekrem'in karşılaştığı aile içi meselelerde, başta sorgulayıcı bir tavır içerisinde olmaması, ortamı yumuşatma eğilimi, adalet ve kolaylaştırıcılık ilkeleri ile hareket etmesi olmak üzere sergilediği diğer ilkesel tavırlar kanaatimizce problemleri çözüme kavuşturmada en mühim role sahip unsurlardır.

⁶⁸ Burada verilen rivayetlerin ahkâma dair hususları içermesi nedeniyle rehberlik bağlantısına değinerek zikretmekle yetiniyoruz. Velayet konusu için bk. Apaydın, H. Yunus, "Velâyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/15-19.

KAYNAKLAR

- Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr b. Hemmâm b. Nâfi'el-Himyerî (ö. 211/826-27). *el-Musannef*. 1/26. (thk. Habîburrahman el-A'zamî), Beyrut-Hindistan: el-Meclisü'l-İlmi, 1403/1982.
- Acar, H. İbrahim. "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Acarlıoğlu, Ahmet. "Bir Eş Olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Karşılaştığı Problemler ve Çözüm Yolları", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal*, 25/2 (December 2021): 759-771.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855). *el-Müsned*. 2/252-3/80. Lübnan: Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, 1426/2005.
- Akpınar, Ali. "Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur'anî Yöntem (Nisâ Suresi 34. Ayeti Bağlamında)", *İlahiyat Akademi*, 11 (Temmuz 2020), 13-14.
- Apaydın, H. Yunus, "Velâyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 43/15-19. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Âşıkutlu, Emin, "Berîre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5/503-504. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Liân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/172-173. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066). *es-Sünenü'l-Kübrâ*. 15/393. (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), yy. Dâru Hicr, 1432/2011.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066). *es-Sünenü'l-Kübrâ*. 4/499, 7/644. (thk. Muhammed Abdülkadir Atâ). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi (ö. 256/870). *Sahîhu Buhârî*. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Candan, Abdurrahman. "Aile İçi Problemlerin Giderilmesinde Hz. Peygamber'in Önerdiği Arabuluculuk Yöntemi", *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Aile*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021, 806.
- Celal Erbay. "Nafaka". 32/282-283. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995). *es-Sünen*, 5/67. (thk. Şuayb Arnâût v.dğr.), Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1424/2004.
- Dülber, Hatice. "Şiddetin Karşısında Hz. Peygamber", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5/6 (Haziran 2018), 273-274.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889). *Sünenü Ebî Dâvûd*. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889). *Sünenü Ebî Dâvûd*. 3/529-530. (thk. Şuayb el-Arnâût-Muhammed Kâmil Karabelli). yy. Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, ts.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889). *el-Merâsîl*. (thk. Şuayb el-Arnâût), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1987, 221.
- Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî (ö. 307/919). *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsîlî*. 2/398. (thk. Hüseyin Selîm). Dımaşk-Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1404/1984.
- Güler, Nurdane. "Hz. Meryem ve Kadının Gücü", *Kırıkkale Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD) [Kalemname]*, 2016, Cilt: I, Sayı: 1/25-34.
- Gültekin, Ayşe. "Hz. Peygamber'in Çözümü Kavuşturduğu Boşanma Olayları", *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Aile*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021, 863.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nisâbü'rî (ö. 405/1014). *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. 3 Cilt. (thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- İbn Balabân, Ebû'l-Hasen Emîr Alâüddîn b. Balabân (ö. 739/1339). *el-İhsân fî Takrîbi Sahîh-i İbn Hibbân*. 4/354-355. (thk. Şuayb el-Arnâût), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849). *el-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*. 4/180. (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1989.

- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449). *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*. 3/357. (thk. Alî Muhammed Muavvız-Âdil Ahmed Abdülmevcûd). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449). *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 1/536. (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddîn el-Hatîb), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfî (ö. 774/1373). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 1/141-144. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvinî. *Sünenü İbn Mâce*. Arabistan: Dâru's-Selâm. 2000.
- İbnü'l-Cevzî, İbû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201). *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*. 1/403. (thk. Abdurrezzak el-Mehdi), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1422/2001.
- İbnü't-Türkmânî, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Osmân b. İbrâhîm el-Mardînî (ö. 750/1349), *el-Cevherü'n-Nakî fî'r-Reddi ale'l-Beyhakî*. 8/40. yy. Dâru'l-Fikir, ts.
- Kandemir, M. Yaşar. "Havle bint Sa'lebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.16/539. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hind bint Utbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/64-65. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kazan, Tahsin. "Ailede Geçimsizlik Problemi ve Hadislerle Çözüm Önerileri", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies*, 7/1 (Ocak/January 2021), 186.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (ö. 671/1273). *el-Câmi'li-Ahkâmî'l-Kur'an* (Tefsîru Kurtubî). 5/168. (thk. Ahmed Abdülalîm el-Berdûnî v.dğr.), Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964.
- Mevlânâ Şiblî Numânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed (Sîretü'n-Nebî 1-2)*, (çev. Yusuf Karaca), İstanbul: İz Yayıncılık, 2019, (6. Baskı).
- Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö. 150/767). *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân (et-Tefsîrû'l-Kebîr)*. 1/55. (thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte). Beyrut: Müessesetü Târihi'l-Arabi, 1423/2002.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim b. el-Haccâc. *Sahihu Müslim*, Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (ö. 303/915). *Sünenü Nesâî*. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî (ö. 606/1210). *Mefâtihu'l-Gayb*.10/127. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1420/1999, (3. Baskı).
- Sehârenfûrî, Halîl Ahmed (ö. 1346/1927-28). *Bezlü'l-Mechûd fî Halli Ebî Dâvûd*, 8/685-688. Hindistan: Merkezü'l-Şeyh Ebi'l-Hasan en-Nedvî li'l-Buhûsi ve'd-Dirasati'l-İslamiyye. 1427/2006.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971). *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. 11/300. (thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî (ö. 321/933). *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*. 5/286. (thk. Şuayb el-Arnâût). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) (ö. 279/892). *el-Câmi'u't-Tirmizî*. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Uçar, İlyas. "Sevgi Dilinin Üretimi: Hz. Peygamber Zamanında Medine'de Kadın ve Aile", *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Aile*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021, 99.
- Ünal, İsmail Hakkı. *40 Hadis 40 Yorum*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018, (5. Baskı).
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî (ö. 468/1076). *Esbâbü'n-Nüzûl el-Kur'an*. 155. (thk. Kemâl Besyûnî Zağlûl), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (ö. 538/1144). *el-Keşşâf*. 1/506. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 1407/1986.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed (ö. 762/1360). *Tahrîcü'l-*

Ehâdis ve'l-Âsâri'l-Vâkı'a fî Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşeri.1/312. (thk. Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd), Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1414/1993.